

УДК 338.242.2

Ельвіра Данілова (Україна)

JEL classification: M21

Ельвіра ДАНИЛОВА

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національний авіаційний університет,
Україна

E-mail: ehdanilova@gmail.com

© Ельвіра Данілова, 2020

ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АВІАТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ

В статті проаналізовано наукові погляди на економічну сутність понять «економічний потенціал», «стан використання економічного потенціалу» та «економічна безпека використання економічного потенціалу». Надано авторське розуміння поняття «економічна безпека реалізації економічного потенціалу», визначено складові та показники оцінювання фінансового та виробничого потенціалу авіаційного підприємства. Оцінено стан ліквідності, платоспроможності, ділової активності авіатранспортних підприємств України (ПАТ «Мотор Січ», ПрАТ «Авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України» та інші в період з 2015 по 2018 роки), як складових сукупності ресурсів, що формують економічний потенціал майбутнього розвитку підприємств.

Мета. Метою статті є оцінювання економічної безпеки реалізації економічного потенціалу авіапідприємств України на основі ресурсно-функціонального підходу, аналіз показників фінансового та виробничого потенціалу авіатранспортного підприємства.

Метод (методологія) проведення роботи. Для оцінювання економічного потенціалу авіапідприємств використано систему показників оцінювання складових економічного потенціалу (виробничого, фінансового, кадрового, інформаційного, управлінського, маркетингово-збутового тощо).

Результати. В результаті дослідження сутності поняття економічного потенціалу виявлено його здатність відображати досяжність критеріїв економічної безпеки, що дає підстави вважати правомірним використання поняття економічний потенціал для відображення стану економічної безпеки підприємства. Оцінювання економічної безпеки реалізації економічного потенціалу авіатранспортних підприємств дозволило зробити висновок, що більшість авіакомпаній України працюють в зоні ризику та критичної небезпеки.

Данілова, Е. І. Оцінювання економічної безпеки реалізації економічного потенціалу авіатранспортних підприємств. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 1. С. 50-56.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.01.050>

Ключові слова: економічна безпека підприємства; економічний потенціал; стан використання економічного потенціалу; економічна безпека; використання економічного потенціалу.

Отримано: 20.01.2020 р.
Прорецензовано: 29.01.2020 р.
Рекомендовано до друку: 26.02.2020 р.
Опубліковано: 28.02.2020 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

UDC 338.242.2

Elvira Danilova (Ukraine)

JEL classification: M21

Elvira DANILOVA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Management of Foreign
Economic Activity,
National Aviation University, Ukraine
E-mail: ehdanilova@gmail.com

© Elvira Danilova, 2020

Received: 20.01.2020

Revised: 29.01.2020

Accepted: 26.02.2020

Online publication date: 28.02.2020

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ASSESSMENT OF ECONOMIC SECURITY OF REALIZATION OF ECONOMIC POTENTIAL OF AIR TRANSPORT ENTERPRISES

ABSTRACT

In the article is analysed the scientific views on the economic essence of the concepts "economic potential", "state of use of economic potential" and "economic security of use of economic potential". The author's understanding of the concept of "economic security of realization of economic potential" is given, the components and indicators of estimation of financial and production potential of aviation enterprise are defined. The state of liquidity, solvency, business activity of air transport enterprises of Ukraine (PJSC "Motor Sich", PJSC "International Airlines of Ukraine" and others in the period from 2015 to 2018) was assessed as components of the set of resources that form the economic potential of future enterprise development.

Goal. The purpose of the article is to assess the economic security of the economic potential of airlines of Ukraine on the basis of resource-functional approach, analysis of indicators of financial and production potential of the air transport company.

Method (methodology) of work. To assess the economic potential of airlines, a system of indicators for assessing the components of economic potential (production, financial, personnel, information, management, marketing and marketing) was used.

Results. As a result of studying the essence of the concept of economic potential revealed its ability to reflect the achievability of economic security criteria, which gives grounds to consider the use of the concept of economic potential to reflect the state of economic security of the enterprise. Assessment of economic security of realization of economic potential of air transport enterprises allowed to draw a conclusion that the majority of airlines of Ukraine work in a zone of risk and critical danger.

Danilova, E. (2020). Assessment of economic security of realization of economic potential of air transport enterprises. *Economic analysis*, 30 (1, Part 1), 50-56.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.01.050>

Keywords: economic security of the enterprise; economic potential; state of use of economic potential; economic security; use of economic potential.

Вступ

Сучасна економіка розвивається в умовах мінливого і непередбачуваного впливу середовища на діяльність підприємств. Все більше зростає залежність між кількістю та силою факторного впливу і ефективністю їх господарської діяльності. В таких умовах найважливішими властивостями економічної діяльності є стійкість і безпека.

Економічна безпека є складним і багатофакторним явищем, яке характеризується різними критеріальними ознаками та формами прояву. Чим складнішою є структура підприємства, тим ширшими є як джерела небезпек та ризиків, так і кількість їх носіїв (персонал, інформація, матеріальні та нематеріальні ресурси тощо). Отже, тим складнішими є процеси та інструменти, які формують економічну безпеку діяльності підприємства.

В таких умовах зростає актуальність розвитку теоретичних та методичних підходів до оцінювання безпеки використання економічного потенціалу підприємства, як складової системи економічної безпеки підприємства.

Мета статті

Метою представленої статті є оцінювання економічної безпеки реалізації економічного потенціалу авіапідприємств України на основі ресурсно-функціонального підходу, аналіз показників фінансового та виробничого потенціалу авіатранспортного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

В сукупності наукових поглядів на економічну сутність поняття «економічної безпеки» широкого поширення набула її визначеність як стану використання економічного потенціалу підприємства. Таке трактування сутності поняття економічної безпеки обумовлює необхідність формування методичного інструментарію, який базується на сутнісній сформованості понять «економічний потенціал», «стан використання економічного потенціалу» та «економічна безпека використання економічного потенціалу» [2; 3].

За теоретичними дослідженнями Жук Є. О. категорія «потенціал» означає у вузькому сенсі «приховані можливості, наявні сили, сукупність засобів, потужність», а у широкому розумінні – «можливості, запаси, засоби, які можуть бути використані для забезпечення потреб» [3, с. 12].

Сутність поняття «економічний потенціал» трактується в економічній науці виходячи з позиції наукового підходу дослідника. Так, найпоширенішими підходами до трактування сутності поняття «економічний потенціал» є:

- ресурсний підхід, у відповідності до якого економічний потенціал підприємства є відображенням реального стану та потенційних можливостей використання ресурсів підприємства [4; 5].
- цільовий підхід, за яким економічний потенціал – це відображення здатності його ресурсів досягнути мети діяльності підприємства [8].
- компетентнісний підхід, де економічний потенціал трактується як здатність підприємства реалізувати свої компетенції на відповідному ринку [6].

Виходячи із сутності поняття «потенціал», «економіка» та «економічний потенціал», «економічна безпека реалізації економічного потенціалу» – це стан захищеності всіх видів ресурсів від ризиків зміни їх стану та структури і безпека реалізації потенційних природних, виробничих, науково-технічних, соціально-культурних можливостей підприємства, які забезпечують стійкість організаційної структури,

розвиток усіх видів діяльності підприємства та збалансованість системи його економічних відносин.

Отже, на основі проведеного теоретичного аналізу сутності поняття економічного потенціалу виявлено його здатність відображати досяжність критеріїв економічної безпеки, що дає підстави вважати правомірним використання поняття економічний потенціал для відображення стану економічної безпеки підприємства.

Відповідно до проведеного етимологічного аналізу сутності поняття «економічна безпека реалізації економічного потенціалу», для дотримання методологічної логіки наукового дослідження виникає необхідність у дослідженні структури економічного потенціалу та формуванні структури системи економічної безпеки потенціалу підприємства.

До дослідження структури економічного потенціалу більшість авторів підходять з декількох позицій:

- узагальненої структури його базових ресурсів, які забезпечують операційну діяльність підприємства (матеріальних, інформаційних, трудових) [2];
- з позицій стану використання ресурсів (матеріальний, трудовий, фінансовий, інформаційний, організаційний потенціал), можливостей реалізації функцій (управлінський, маркетингово-збутовий, інноваційний потенціал) та ринкових компетенцій (конкурентний, підприємницький потенціал) [1].

Проведений аналіз методичного інструментарію оцінювання економічного потенціалу та оцінювання економічної безпеки за ресурсно-функціональним підходом дозволяє зробити висновок про різну мету оцінювання, але ідентичність методичного підходу, який використовується для їх реалізації. Отже, на підставі проведеного аналізу можна констатувати, що в основі оцінювання економічної безпеки реалізації економічного потенціалу лежить ресурсно-функціональний підхід. І навпаки, ресурсно-функціональний підхід до оцінювання економічної безпеки реалізує концепцію оцінювання безпеки використання економічного потенціалу підприємства.

На основі аналітичного дослідження методичного інструментарію оцінювання безпеки реалізації економічного потенціалу встановлено, що він базується на двох основних підходах:

- результативному підході до оцінювання використання економічного потенціалу, що дозволяє зробити висновки про ефективність, стійкість та динамічність його використання [7], які є критерієм економічної безпеки діяльності;

www.econa.org.ua

– оцінюванні ризиків використання економічного потенціалу, що є джерелом втрати економічної безпеки [3].

Відповідно до означеної структури економічного потенціалу, показники його оцінювання визначаються, виходячи із сутності даного поняття та структури його елементів. Варто зауважити, що сформована структура економічного потенціалу є узагальненою і відображає лише базовий набір елементів, які обумовлені будь-яким видом економічної діяльності підприємства, однак, з урахуванням особливостей виду економічної діяльності, масштабів діяльності, набір елементів економічного потенціалу підприємства може доповнюватися або змінюватися.

Виходячи із сформованої структури економічного потенціалу та з урахуванням особливостей діяльності підприємств авіаційного

транспорту, формується система показників його оцінювання. Для оцінювання економічного потенціалу підприємства в науково-методичному арсеналі існуючих пропозицій використовується система показників оцінювання складових економічного потенціалу (виробничого, фінансового, кадрового, інформаційного, управлінського, маркетингово-збутового тощо).

Аналіз існуючих способів і методик оцінки економічного потенціалу підприємства дає підстави констатувати, що найбільш поширеною є оцінка економічного потенціалу підприємства на базі фактично досягнутих значень показників, які описують систему підприємства (табл. 1, табл. 2).

Але такий підхід, на наш погляд, не цілком відповідає суті цієї економічної категорії, яка відображає, перш за все, потенційні можливості підприємства.

Таблиця 1. Складові та показники оцінювання виробничого потенціалу авіаційного підприємства

Виробничий потенціал	
Техніко-технологічний потенціал	Ресурсний потенціал
Коефіцієнт зносу основних засобів.	Матеріаловіддача.
Фондовіддача.	Матеріаломісткість.
Коефіцієнт придатності.	Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів.
Коефіцієнт оновлення.	Питома вага витрат на оплату праці у сукупних витратах.
Коефіцієнт вибуття.	Коефіцієнт співвідношення нематеріальних активів і чистого доходу від реалізації.
Фондорентабельність.	

* Складено автором.

Фінансові ресурси в сукупності ресурсів, які формують економічний потенціал майбутнього розвитку підприємства в класичному економічному аналізі оцінюються з допомогою показників стану ліквідності, платоспроможності, ділової активності.

Так, за даними аналізу показників ліквідності ТОВ «Авіакомпанія Меридіан», ТОВ «Авіакомпанія Скай АП», ТОВ «Авіакомпанія «Азур Ейр Україна», ПрАТ «Авіакомпанія Буковина», ТОВ «Авіакомпанія Браво», ТОВ «ЯнЕйр» ЛТД, ТОВ «Авіаційна компанія «Роза вітрів», ПАТ «Мотор Січ», ПрАТ «Авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України» в період з 2015 по 2018 роки, було виявлено, що більшість авіакомпаній України мають показники ліквідності на рівні значно нижчому рекомендованих значень. Виключення становить ПАТ «Мотор Січ», всі показники ліквідності якого демонструють значне перевищення нормативних значень. Причинами значної розбіжності у оцінках ліквідності авіакомпаній України є особливості сучасного етапу діяльності авіакомпаній України, які характеризуються широким впровадженням лізингових схем організації співпраці з власниками авіаційних літаків, що звільняє авіакомпанію від зобов'язання утримувати значні запаси для обслуговування повітряних перевезень пасажирів та вантажів, зменшує рівень зносу авіаційного

парку, але водночас збільшує боргові зобов'язання авіакомпанії у вигляді лізингових платежів.

В сумі поточних зобов'язань небезпеку фінансовому становищу авіакомпаній, які спеціалізуються на наданні послуг з перевезення вантажів та пасажирів, становить дебіторська заборгованість за надані послуги у вигляді заборгованості за послуги з перевезення вантажів. Так, в авіакомпанії ПрАТ «АК «Міжнародні авіалінії України» її частка становить 60% від загальної суми оборотних активів. В авіатранспортних підприємствах, які окрім авіапослуг надають послуги з ремонту і (або) виробництва авіаційної техніки, в структурі оборотних активів переважають запаси (у ПАТ «Мотор Січ» – 78% від суми оборотних активів). Таке фінансування у придбання оборотних активів поліпшує показники ліквідності та формує позитивне значення чистого оборотного капіталу такого підприємства.

На відміну від авіатранспортних підприємств, операційною діяльністю яких є виробництво та ремонт авіатехніки, вся вибірка авіакомпаній, основним видом діяльності яких є пасажирські перевезення, мають від'ємне значення чистого оборотного капіталу, який характеризує ту частку обігових коштів, яку не потрібно використовувати для погашення поточного боргу. Від'ємне значення

чистого оборотного капіталу свідчить про небезпеку того, що такі авіакомпанії не спроможні оплатити за рахунок оборотних активів свої короткострокові фінансові зобов'язання. Динаміка його зростання є індикатором небезпеки погіршення ліквідності і поступового зменшення потенційних ресурсів для погашення поточних зобов'язань.

Проведений аналіз показників ліквідності дозволяє зробити узагальнюючий висновок про недостатність активів авіакомпаній для погашення поточних зобов'язань, що свідчить про небезпеку зростання кредитів для погашення поточних зобов'язань.

Показники ділової активності в системі показників оцінювання економічної безпеки ресурсного потенціалу авіакомпанії дозволили проаналізувати, та за отриманими результатами було виявлено джерела небезпек, пов'язаних з використанням активів, основних засобів, кредиторської та дебіторської заборгованості тощо. Оцінювання означених показників дозволило зробити висновок про ефективність управління ресурсами авіакомпанії. Значення показників ділової активності полягає у їх здатності ідентифікувати джерела потенційних небезпек, пов'язаних з низькою активністю генеруванні доходів авіакомпанією.

Таблиця 2. Складові та показники оцінювання фінансового потенціалу авіаційного підприємства

Фінансовий потенціал	Кадровий потенціал	Інформаційний потенціал
<p>Показники ліквідності:</p> <ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт швидкої ліквідності; – коефіцієнт абсолютної ліквідності; – коефіцієнт покриття; – чистий оборотний капітал. <p>Показники платоспроможності (фінансової стійкості):</p> <ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт автономії; – коефіцієнт фінансування; – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами; – коефіцієнт маневреності власного капіталу; – коефіцієнт фінансового левериджу; – коефіцієнт реінвестування; – коефіцієнт дивідендних виплат. <p>Показники ділової активності:</p> <ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості; – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості; – коефіцієнт оборотності оборотних активів; – коефіцієнт оборотності виробничих запасів; – коефіцієнт оборотності власного капіталу. <p>Показники оборотності активів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт оборотності активів; – тривалість обороту всіх активів; – оборотність поточних активів. <p>Показники рентабельності:</p> <ul style="list-style-type: none"> – рентабельність діяльності; – рентабельність активів; – рентабельність власного капіталу; – рентабельність продукції; – рентабельність продажу. <p>Показники заборгованості:</p> <ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт концентрації позикового капіталу. 	<p>Продуктивність праці.</p> <p>Зарплатомісткість.</p> <p>Частка оплати праці у собівартості продукції.</p> <p>Зарплатовіддача.</p> <p>Коефіцієнт обороту по прийому.</p> <p>Коефіцієнт обороту по вибуттю.</p> <p>Коефіцієнт плинності кадрів.</p> <p>Коефіцієнт загального обороту.</p> <p>Стабільність кадрів.</p> <p>Частка прибутку на одного працюючого.</p>	<p>Коефіцієнт повноти інформації.</p> <p>Коефіцієнт інформаційної ємності.</p>

* Складено автором.

Так, за даними проведеного аналізу, зроблено висновок, про те, що ідентичність умов діяльності авіатранспортних підприємств є поясненням

ймовірної подібності показників ділової активності. Так, серед вибірки авіатранспортних підприємств найвищу оборотність активів має авіакомпанія

www.econa.org.ua

ТОВ «ЯнЕйр» ЛТД, що свідчить про нижчу, порівняно з іншими авіакомпаніями, небезпеку неефективного використання основних та оборотних активів.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Слідуючи класичному підходу до аналізу стану використання фінансових ресурсів підприємства, дослідження ефективності використання фінансових ресурсів підприємства дозволило виявити різний рівень ліквідності, платоспроможності та ділової активності авіакомпаній України.

За результатами проведеного оцінювання стану економічної безпеки ТОВ «Авіакомпанія Меридіан», ТОВ «Авіакомпанія Скай АП», ТОВ «Авіакомпанія «Азур Ейр Україна», ПрАТ «Авіакомпанія Буковина», ТОВ «Авіакомпанія Браво», ТОВ «ЯнЕйр» ЛТД, ТОВ «Авіаційна компанія «Роза вітрів», ПАТ «Мотор Січ», ПрАТ

«Авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України» в період з 2015 по 2018 роки виявлено, що в зоні безпеки прибутковості протягом всього досліджуваного періоду знаходилися підприємства, які надавали послуги вантажного перевезення, авіакомпанії, основним видом діяльності яких є пасажирські авіаційні перевезення, за виключенням окремих періодів прибуткової діяльності, всі інші учасники авіаційного ринку отримували збитки, а відповідно перебували в зоні ризику з огляду на критичну відсутність фінансових ресурсів не лише для розширеного відтворення послуг, але і для покриття поточних потреб операційної діяльності, що закономірно призведе до зростання короткострокової кредиторської заборгованості за отриманими короткостроковими кредитами, а, як наслідок, до зростання фінансових витрат авіакомпанії на їх погашення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажаман І. А., Жидков О. І. Теоретичне обґрунтування сутності та властивостей потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2018. № 2. С. 22-26.
2. Жилінська Л. О. Основні підходи до оцінки економічного потенціалу підприємства. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 9-10. С. 53-56.
3. Жук Є. О. Механізм управління виробничим потенціалом підприємства в умовах ризику. Дис. 08.00.04. Хмельницький національний університет 2016. 254 с.
4. Кириленко В. А., Репило Ю. Е., Тарасов С. В. Использование метода нечетких множеств для оценки коррупционных рисков в военных конфликтах. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки*. № 2(68) 2016. С. 47-53.
5. Костирко Р. О. Комплексний підхід до стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості господарюючого суб'єкта. *Вісник Нац. університету "Львівська Політехніка". Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2007. № 578. С. 141-145.
6. Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Пер. с англ. под ред. В. А. Микрюкова. Москва: Аудит; ЮНИТИ, 1998. С. 61.
7. Салоїд С. В. Організаційно-економічний механізм управління економічною безпекою підприємств машинобудування. дис... канд... екон... наук : 08.00.04 / Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2019. 305 с.
8. Шкроміда Н. Я. Комплексна оцінка економічного потенціалу суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 9, Ч. 1. С. 383-386.

REFERENCES

1. Azhaman, I. A., & Zhydkov, O. I. (2018). Teoretychne obgruntuvannya sutnosti ta vlastyostey potentsialu pidpryyemstva. *Ekonomika ta derzhava*, 2, 22-26.
2. Zhylins'ka, L. O. (2012). Osnovni pidkhody do otsinky ekonomichnoho potentsialu pidpryyemstva. *Ekonomichnyy chasopys-XXI*, 9-10, 53-56.
3. Zhuk, Ye. O. (2016). Mekhanizm upravlinnya vyrobnychym potentsialom pidpryyemstva v umovakh ryzyku. Dys. 08.00.04 Khmel'nyts'kyy natsional'nyy universytet.
4. Kyrylenko, V. A., Repylo, Yu. E., & Tarasov, S. V. (2016). Ispol'zovanie metoda nechetkykh mnozhestv dlya otsenky korruptsyonnykh riskov v voennykh konfliktakh. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. Seriya: Viys'kovi ta tekhnichni nauky*, 2(68), 47-53.

www.econa.org.ua

5. Kostyrko, R. O. (2007). Kompleksnyy pidkhd do stratehichnoho analizu potentsialu finansovo-ekonomichnoyi stiykosti hospodaryuyuchoho subyekta. *Visnyk Nats. universytetu "L'vivs'ka Politekhnikha". Seriya: Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku*, 578, 141-145.
6. Rayan, B. (1998). *Stratehicheskiy uchet dlya rukovoditelya*. Moscow: Audit; YuNYTY.
7. Saloyid, S. V. (2019). Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstv mashynobuduvannya. dys... kand... ekon... nauk : 08.00.04 / Natsional'nyy tekhnichnyy universytet Ukrainy «Kyyivs'kyy politekhnichnyy instytut imeni Ihorya Sikors'koho». Kyiv.
8. Shkromida, N. Ya. (2011). Kompleksna otsinka ekonomichnoho potentsialu subyektiv hospodaryuvannya. *Ekonomichnyy analiz*, 9(1), 383-386.